

Куцук Катерина Володимирівна,
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх
справ;

Науковий керівник: Чурпіта Г. В.,
професор кафедри цивільного права і
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕПОВАГА ДО СУДУ»

Конституцією України право на здійснення правосуддя делеговано виключно судам (ст. 124). Відповідно до ч. 1 ст. 129 Основного Закону, суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Очевидно, що у правовій державі, де діють принципи законності, верховенства права і незалежності суддів, таке явище як прояв неповаги до суду в кожному конкретному випадку повинно викликати адекватну реакцію у вигляді застосування до винних осіб заходів юридичної відповідальності.

І, дійсно, положення про притягнення винних осіб до юридичної відповідальності у разі неповаги до суду або судді закріплене у ч. 5 ст. 129 Конституції України. Окремі норми щодо підстав та порядку притягнення особи за неповагу до суду містяться також у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кодексі адміністративного судочинства, Господарському процесуальному кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Постанові Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади», наказах Державної судової адміністрації України від 18 жовтня 2004 року № 182/04 «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами», від 14 липня 2011 року № 112 «Про затвердження Положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності».

Цивільним процесуальним законодавством України також передбачено відповідні заходи реагування у разі прояву неповаги до суду - заходи процесуального примусу. Однією із ознак вищезгаданих заходів є їх примусовий характер, оскільки заходи процесуального примусу застосовуються судом всупереч волі та бажанню правопорушника шляхом вжиття заходів фізичного чи психологічного впливу та завжди пов'язані з деякими обмеженнями прав і свобод певних суб'єктів.

Відтак, зважаючи на передбачену законодавством можливість суворого реагування на прояви неповаги до суду, доцільно з'ясувати, що ж включає у себе це поняття та які саме дії порушника підпадають під визначення вказаного терміну.

Слід звернути увагу на те, що на сьогодні в законодавстві України немає окремого нормативно-правового акта, який би визначав повний перелік діянь, які підпадають під визначення поняття «неповага до суду». На противагу зазначеному, у колишньому СРСР діяв Закон «Про відповідальність за неповагу до суду» від 02 листопада 1989 року, згідно з яким неповагою до суду вважалося: втручання у вирішення судових справ (ст. 1), погроза щодо судді чи народного засідателя (ст. 2), образа судді або народного засідателя (ст. 3), невиконання судового рішення (ст. 4), прояв неповаги до суду (ст. 5), перешкоджання явці до суду народного засідателя (ст. 6), невжиття заходів щодо окремої ухвали (постанови) суду або подання судді (ст. 7). Крім того, проявом неповаги до суду вважалося злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача або невідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи порушення порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил» (ст. 5) [1, с. 296].

Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 4 травня 1990 року № 9166-XI Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) було доповнено статтею 185-3 «Прояв неповаги до суду», яка, з урахуванням деяких доповнень, є чинною і нині.

Отже, статтею 185-3 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду, що виразився у

злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, а також злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд.

Аналізуючи норми зазначеної статті, можна дійти висновку, що неповага до суду може проявлятися як у формі активних дій, так і у формі бездіяльності. Так, до активних дій, що свідчитимуть про неповагу до суду, можна віднести невідкорення свідка, потерпілого, позивача, відповідача та інших громадян розпорядженням головуючого у судовому засіданні, порушення порядку в судовому засіданні, а також вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил.

Розпорядження головуючого - це усні владні вказівки суду учасникам процесу, спрямовані на забезпечення порядку в судовому засіданні [2, с. 298]. Відповідно, їх порушення свідчатиме про неповагу до суду, та, як наслідок - застосування відповідних заходів реагування.

Як уже було зазначено вище, чиним законодавством не передбачено, які дії можуть бути кваліфіковані як порушення порядку в залі судового засідання. І в цьому немає практичної потреби, оскільки перелік таких конкретних дій був би досить «об'ємним». Тому в кожному конкретному випадку суд вирішує, чи порушує особа встановлений порядок. При цьому суд, як правило, керується своїм внутрішнім переконанням про громадський порядок. Судова практика показує, що як порушення порядку в залі судового засідання, здебільшого, розцінюються суперечки та сварки між сторонами, гучні репліки, жвава жестикуляція присутніх тощо [3, с. 214-215]. Також, це можуть бути дії, спрямовані на протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства, внаслідок яких судочинство не може відбутися взагалі або істотно ускладнюється (хуліганські дії в приміщенні суду, образа судді чи інших учасників процесу, псування обладнання або меблів, пошкодження електричних мереж суду, неправдиві повідомлення про наявність вибухових чи отруйних речовин, порушення санітарного чи протиепідемічного законодавства тощо) [4, с. 273].

Таким чином, активні умисні дії особи, спрямовані на порушення порядку у судовому засіданні є протиправними, свідчать про неповагу до суду та тягнуть за собою застосування відповідних заходів реагування.

Що стосується протиправної бездіяльності, яка також є проявом неповаги до суду, то тут мова йде про ухилення особи від виконання покладених на неї процесуальних обов'язків. Так, Пленум Верховного Суду України у п. 16 своєї Постанови від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» як неповагу до суду визначив злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача, невідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушення порядку під час судового засідання, а також вчинення будь-ким інших дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

У пункті 3 вказаної Постанови зазначено, що суди повинні належним чином реагувати на порушення учасниками процесу та іншими присутніми в залі судового засідання особами встановленого законом і судом порядку розгляду справ та наявності підстав вирішувати питання про притягнення винних у вчиненні таких порушень до відповідальності. При цьому, не можна оминати увагою той факт, що у кожному конкретному випадку, коли буде встановлено, що особа вчинила умисні дії, які свідчать про неповагу до суду, суд має вирішити питання про притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, передбаченої статтею 185-3 КУпАП.

Отже, аналізуючи положення національного законодавства можна дійти висновку, що законодавцем не дотримано принципу правової визначеності щодо підстав притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду, оскільки норми законів та підзаконних актів здебільшого закріплюють оціночні поняття («злісне ухилення», «явна зневага», «порушення порядку»), і очевидно, що їх тлумачення може носити суб'єктивний характер. Тому, на наш погляд, доцільною є подальша розробка окресленої проблематики для чіткого визначення поняття «неповага до суду». Норми права щодо відповідальності за правопорушення у сфері правосуддя становлять важливу гарантію забезпечення незалежності суду та верховенства права, а тому чітке розуміння того, що саме включає у себе поняття «неповага до суду» сприятиме

підвищенню об'єктивності та неупередженості під час розгляду питання про притягнення порушника до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остафійчук Л. Неповага до суду в українському законодавстві / Людмила Остафійчук. // EVROPSKY POLITICKY A PIAUM DISKURZ. - 2015. - № 2. - С. 294-298.

2. Кравчук Володимир Миколайович. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України : [станом на 1 жовтня 2010 р.] / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. - 2-ге вид., перероб і допов. - Х. : Фактор, 2010. - 786 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; С.С. Бичкова (ред.). - К. : Атіка, 2008. - 840 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практич. коментар станом на 22.06.2010 / Андронов І. В. [та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонова [та ін.]. - К. : «Правова єдність», всеукраїнська асоціація видавців, 2010. - 648 с.